

Nelineární optimalizace s omezeními - obecně

Většinu spojitých optimalizačních problémů lze vyjádřit následujícím způsobem:

minimalizuj:

$$f(\mathbf{x}), \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$$

za předpokladu:

$$c_i(\mathbf{x}) = 0, i \in E$$

$$c_i(\mathbf{x}) \geq 0, i \in I$$

Nelineární optimalizace s omezeními

- obecně II

Účelová funkce f , stejně jako funkce c_i ,
určující omezení, jsou zobrazení z \mathbb{R}^n do \mathbb{R} .

E množina omezení ve formě rovnic

I množina omezení ve formě nerovnic

Dále budeme kvůli stručnosti označovat
gradienty ∇c_i jako a_i .

Nelineární optimalizace s omezeními

- příklad

- Potravinářský velkoobchod má k dispozici sklad na 100 tun obilovin a jeho manažer se rozhoduje, jaké plodiny nakoupit:
- hrách se prodává za 10 Kč/kg a jeho nákupní cena je 8 Kč/kg
 - mouka se prodává za 8Kč/kg, nákupní cena malého množství je 7Kč/kg, při každé odebrané tuně se cena snižuje o 0,02 Kč
 - čočka se prodává za 12 Kč/kg a její nákupní cena je 9 Kč/kg, speciálním potřebám pro skladování této plodiny však vyhovuje pouze jedna část skladu, která je schopná pojmout 50 t.

Kolik nakoupit hrachu, kolik mouky a kolik čočky?

Nelineární optimalizace s omezeními

- příklad II

Proměnné:

x množství hrachu

y množství mouky

z množství čočky

Omezení skladovací kapacity:

$$x + y + z \leq 100$$

$$z \leq 50$$

Nelineární optimalizace s omezeními

- příklad III

Zisk z jedné tuny:

hrách 2000 Kč

čočka 3000 Kč

mouka $(1000 + 20y)$ Kč

Poznámka: Cena za kg: $7 - 0,02y \Rightarrow$ zisk z tuny tedy bude
 $1000 \cdot (8 - (7 - 0,02y)) = 1000 + 20y$

Účelová funkce má tedy tvar:

$$\begin{aligned} 2000x + (1000 + 20y)y + 3000z &= \\ = 2000x + 1000y + 20y^2 + 3000z \end{aligned}$$

Nelineární optimalizace s omezeními

- definice

Množina přípustných bodů:

$$S = \{ \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \mid c_i(\mathbf{x}) = 0, i \in E; c_i(\mathbf{x}) \geq 0, i \in I \}$$

Přípustný bod $\mathbf{x}^* \in E$, splňující omezující podmínky, nazveme **omezeným lokálním minimem** problému, pokud existuje okolí $\Omega(\mathbf{x}^*)$ bodu \mathbf{x}^* tak, že pro všechna $\mathbf{x} \in \Omega(\mathbf{x}^*)$, která splňují omezení, platí $f(\mathbf{x}^*) \leq f(\mathbf{x})$.

Nelineární optimalizace s omezeními

- definice II

Aktivní omezení v bodě \mathbf{x} je indexová množina A , pro kterou platí:

$$A(\mathbf{x}) = \{i; c_i(\mathbf{x}) = 0\}$$

Je-li tedy $i \in A(\mathbf{x})$, pak \mathbf{x} je na hranici oblasti definované i -tým omezením.

Velmi důležitá je množina $A^* = A(\mathbf{x}^*)$, jestliže je tato množina známa, pak můžeme ostatní omezení ignorovat a řešit úlohu jako problém s omezeními ve formě rovnic $E = A^*$.

Nelineární optimalizace s omezeními

- definice III

Volné extrémý:

Jsou to lokální extrémý účelové funkce, nezávisí na žádných dalších omezeních.

Vázané extrémý

Body účelové funkce, které jsou minimální (maximální) v oblasti, omezené jistými podmínkami.

Omezení v podobě rovnic - obecně

Minimalizuj:

$$f(x), \quad x \in \mathbb{R}^n$$

za předpokladu:

$$c_i(x) = 0, \quad i \in E$$

$$c_i(x) \geq 0, \quad i \in I$$

kde

$$I = \emptyset$$

Omezení v podobě rovnic

- eliminace proměnných

Jestliže jsou omezení tvořena pouze soustavou m rovnic, můžeme z nich vyjádřit m proměnných pomocí zbývajících $n - m$ proměnných. Za těchto m proměnných pak můžeme dosadit v účelové funkci a řešit namísto původního problému o n proměnných s omezeními nepodmíněný minimalizační problém o $n-m$ proměnných.

Omezení v podobě rovnic

- eliminace proměnných II

Pokud řešení nepodmíněného problému splňuje omezení původní úlohy, dospěli jsme k řešení.

Takto vytvořený nepodmíněný problém ale obecně nemusí být ekvivalentní původnímu problému, a proto je třeba při eliminaci proměnných zachovávat jistou opatrnost a konfrontovat nalezené řešení s původním zadáním.

Omezení v podobě rovnic

- eliminace proměnných III

Příklad:

Minimalizuj: $f(\mathbf{x}) = -x_1 - x_2$

Za předpokladu: $x_1^2 + x_2^2 = 1$

Řešení:

$$x_2 = \pm \sqrt{1 - x_1^2}$$

x_2 dosadíme do rovnice pro $f(\mathbf{x})$, odderivujeme a řešíme $f'(\mathbf{x}) = 0$

globální minimum je řešením rovnice:

$$\min -x_1 - \sqrt{1 - x_1^2}$$

Omezení v podobě rovnic

- metoda Lagrangeových činitelů

Cílem metody je najít vektory \mathbf{x}^* a λ^* splňující rovnice:

$$\mathbf{g}(\mathbf{x}) = \sum_{i \in E} \mathbf{a}_i(\mathbf{x}) \cdot \lambda_i$$

$$c_i(\mathbf{x}) = 0, \quad i \in E$$

Kde: $\mathbf{g}(\mathbf{x})$ gradient $f(\mathbf{x})$
 $\mathbf{a}_i(\mathbf{x})$ $\nabla c_i(\mathbf{x})$

Omezení v podobě rovnic

- metoda Lagrangeových činitelů II

Pokud máme m omezení ($|E| = m$), pak dostáváme $n+m$ rovnic o $n+m$ neznámých.

Nicméně jde o systém nelineárních rovnic, takže nalezení řešení obecně nemusí být jednoduché. Navíc řešením mohou být kromě lokálních minim také lokální maxima a sedlové body.

Omezení v podobě rovnic

- metoda Lagrangeových činitelů III

Příklad:

Minimalizuj $x_1 + x_2$

Za předpokladu: $x_1^2 - x_2 = 0$

Sestavíme rovnice:

$$\begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2x_1 \\ -1 \end{pmatrix} \lambda$$
$$x_1^2 - x_2 = 0$$

$$g(\mathbf{x}) = \sum_{i \in E} a_i(\mathbf{x}) \cdot \lambda_i$$

$$c_i(\mathbf{x}) = 0, \quad i \in E$$

Odtud dostáváme:

$$\lambda^* = -1, \quad x_1^* = -1/2 \quad \text{a} \quad x_2^* = 1/4$$

Omezení v podobě nerovnic

- obecně

Nyní opět rozšíříme své úvahy na obecnou nelineární optimalizační úlohu:

Minimalizuj:

$$f(x), \quad x \in \mathbb{R}^n$$

za předpokladu:

$$c_i(x) = 0, \quad i \in E$$

$$c_i(x) \geq 0, \quad i \in I$$

Omezení v podobě nerovnic

- obecně II

Necht' opět x^* je řešením úlohy. V okolí bodu x^* jsou pak důležité jen ty nerovnice, které představují aktivní omezení v x^* . Označíme je jako I^* , kde $I^* = A^* \cap I$.

Pokud x^* je lokálním minimem, pak musí splňovat následující podmínky:

$$g(x^*) = \sum_{i \in A^*} a_i(x^*) \cdot \lambda_i^*$$

a zároveň $\lambda_i^* \geq 0, i \in I^*$

Omezení v podobě nerovnic

- příklad

Ukázka použití podmínek z minulého slidu pro řešení příkladu:

Minimalizuj: $f(\mathbf{x}) = -x_1 - x_2$

Za předpokladů: $c_1(\mathbf{x}) = x_2 - x_1^2 \geq 0$

$$c_2(\mathbf{x}) = 1 - x_1^2 - x_2^2 \geq 0$$

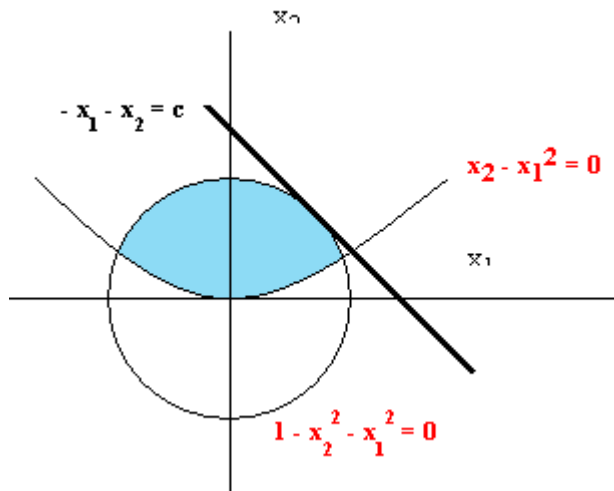
Nemáme žádný obecný návod, jak zjistit, které z omezení je aktivní v \mathbf{x}^* .

V tomto dvourozměrném případě lze nalézt aktivní omezení pomocí obrázku.

Omezení v podobě nerovnic

– příklad II

Nalezení aktivního omezení pomocí obrázku:

\Rightarrow Aktivní omezení je pouze omezení 2.

Omezení v podobě nerovnic

– příklad III

Rovnice:

$$g(\mathbf{x}^*) = \sum_{i \in A^*} a_i(\mathbf{x}^*) \cdot \lambda_i^* \quad \text{kde: } \lambda_i^* \geq 0, i \in I^*$$

Tedy budou pro náš příklad vypadat následovně:

$$-1 = -2\lambda_2 x_1$$

$$-1 = -2\lambda_2 x_2$$

$$1 - x_1^2 - x_2^2 = 0$$

Uvedená soustava má dvě řešení, ale jen u jednoho z nich je $\lambda_2 \geq 0$: $\lambda_2 = x_1 = x_2 = \frac{1}{\sqrt{2}}$

Omezení v podobě nerovnic

– příklad IV

Při hledání aktivního omezení můžeme také postupovat tak, že systematicky otestujeme všechny kombinace daných omezení.

V našem případě by to tedy byly tyto kombinace:

a) $A^* = \emptyset$ Je zřejmé, že toto neplatí.

b) $A^* = \{1\}$ Neexistuje řešení, pro které by bylo $\lambda_1 \geq 0$.

c) $A^* = \{1,2\}$ Neexistuje řešení, pro které by bylo zároveň $\lambda_1 \geq 0$ a $\lambda_2 \geq 0$.

d) $A^* = \{2\}$ Tady řešení existuje :-).

Omezení v podobě nerovnic

- podmínky pro vázané extrémny

Na předchozích slidech jsme si ukázali, jakým způsobem lze odvodit nutné podmínky pro lokální minima problému. Dosažené výsledky nyní shrneme do jednoho tvrzení.

Omezení v podobě nerovnic

- podmínky pro vázané extrémny II

Předtím zavedeme následující termíny:

Podmínky regularity:

- vektory a_i jsou lineárně nezávislé, nebo
- všechna omezení jsou lineární

Lagrangeova funkce (lagrangeián):

$$L(x, \lambda) = f(x) - \sum_i \lambda_i \cdot c_i(x)$$

Omezení v podobě nerovnic

- podmínky pro vázané extrémny III

A nyní nutné podmínky pro lokální minimum problému (KuhnTuckerovy podmínky).

Jeli x^* lokálním minimem problému a pokud v x^* platí podmínky regularity, pak existují Lagrangeovy činitele λ^* tak, že x^* a λ^* splňují následující soustavu omezení:

$$\nabla_x L(x, \lambda) = 0$$

$$c_i(x) = 0, \quad i \in E$$

$$c_i(x) \geq 0, \quad i \in I$$

$$\lambda_i \geq 0, \quad i \in I$$

$$\lambda_i c_i(x) = 0, \quad \forall i$$

Omezení v podobě nerovnic

- podmínky pro vázané extrémum IV

Dále zavedeme dostatečné podmínky pro lokální minimum problému: Necht' pro x^* existuje λ^* tak, že platí KuhnTuckerovy podmínky a platí:

$$s^T \cdot \nabla_x^2 L(x^*, \lambda^*) \cdot s > 0$$

pro všechna $s \neq 0$ taková, že

$$s^T \cdot a_i^* = 0 \quad \text{pro } i \in E \cup I_+^*$$

$$s^T \cdot a_i^* \geq 0 \quad \text{pro } i \in I_0^*$$

kde

$$I_+^* = \{i; i \in I^*, \lambda_i^* > 0\}$$

$$I_0^* = \{i; i \in I^*, \lambda_i^* = 0\}$$

Pak x^* je ostré lokální minimum úlohy.

Omezení v podobě nerovnic

- řešení problému

Využití klasických optimalizačních metod:

Simplexová metoda

Metody první derivace (spádové metody, konjugované gradienty)

Metody druhé derivace (Newtonovské metody atd.)

+ respektování omezení při výpočtu kroku $\delta^{(k)}$

+ testování podmínek, uvedených na předchozích slidech

Speciální případy NP

- obecně

Kvadratické programování:

kvadratická účelová funkce, lineární omezení

Konvexní programování:

účelová funkce i omezení jsou konvexní funkce

Separabilní programování:

bez smíšených členů ($2 \cdot x_1 \cdot x_2$)

Lomené programování:

účelová funkce a omezení jsou podíly lineárních funkcí

Celočíselné programování:

všechny nebo některé proměnné musí být celá čísla

Kvadratické programování

- obecně

Přirozeným zobecněním lineárního programování je úloha kvadratického programování:

Minimalizuj:

$$q(x) = \frac{1}{2} \cdot x^T G x + g^T x$$

Za předpokladů:

$$a_i^T x = b_i, i \in E$$

$$a_i^T x \geq b_i, i \in I$$

Kvadratické programování

- obecně II

Tato úloha má význam nejen sama o sobě, ale také proto, že některé metody pro nelineární programování s omezeními převádějí obecný problém na posloupnost kvadratických problémů.

Pokud je Hessova matice G kladně semidefinitní, pak je funkce q konvexní a problém je speciálním případem úlohy konvexního programování a tedy má je jediné minimum.

Kvadratické programování

- obecně III

Naopak úloha

$$\min \{-x^T x; -1 \leq x_i \leq 1, i = 1, \dots, n\}$$

má lokální minimum ve všech vrcholech intervalu $[-1, 1]^n$, tj. celkem 2^n lokálních minim.

Lze dokázat, že úloha kvadratického programování je NPtěžká (vzhledem k n).

Kvadratické programování

- metody řešení

Omezení v podobě rovnic:

- Přímá eliminace proměnných
- Metoda nulového prostoru

Omezení v podobě nerovnic (obecné):

- Metoda aktivní množiny

Celočíselné programování

- obecně

Řeší úlohy typu:

minimalizuj:

$$f(\mathbf{x})$$

za předpokladu:

$$c_i(\mathbf{x}) = 0, i \in E$$

$$c_i(\mathbf{x}) \geq 0, i \in I$$

přičemž pro všechny složky vektoru řešení \mathbf{x}

$$\text{platí: } x_i \in \mathbb{Z}$$

Celočíselné programování

- příklad problému

Problém batohu:

Mějme n předmětů, pro něž jsou zadány veličiny:

a_j hmotnost j -tého předmětu

c_j cena j -tého předmětu

Batoh je třeba naplnit tak, abychom maximalizovali celkovou cenu nákladu a nepřekročili přitom limit b jeho hmotnosti.

Celočíselné programování

- příklad problému II

Zavedeme proměnné x_j ($j = 1, 2, \dots, n$):

$x_j = 1$ jestli naložíme j -tý předmět

$x_j = 0$ jinak

Matematická formulace úlohy:

$$\max f(x) = \sum_{j=1}^n c_j x_j$$

Za předpokladu:

$$\sum_{j=1}^n a_j x_j \leq b \quad x_j \in \{0, 1\}; j = 1, 2, \dots, n$$

Celočíselné programování

- metody řešení

Metody řezných (sečných) nadrovin

Gomoryho algoritmus

Metoda větví a mezí

Speciální metody (maďarská metoda atd.)

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí

V současné době nejpoužívanější metoda celočíselného programování.

Metoda je dostatečně obecná, takže ji lze použít na mnoho úloh.

Využívá se pro řešení celočíselných úloh LP i v rámci profesionálních programových systémů.

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí II

Předpokládejme, že jsme našli optimální řešení, jehož některé (nebo všechny) složky x_i nespĺňují podmínku celočíselnosti. Postupujeme následovně:

1) Vybereme takové x_i z optimálního řešení, které není celočíselné. (Při více takových x_i nezáleží na tom, které vybereme.)

Zvolíme interval: $\mathbf{p} \leq \mathbf{x}_i \leq \mathbf{q}$,

kde \mathbf{p} je nejbližší menší celé číslo a \mathbf{q} nejbližší větší celé číslo vzhledem k x_i .

Vzhledem k tomu, že celočíselné řešení není uvnitř intervalu (p, q) , hledáme ho vně.

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí III

2) Přidáme k původní úloze podmínku ve tvaru $\mathbf{x}_i \leq \mathbf{p}$, tím vytvoříme **úlohu 2a**, a najdeme optimální řešení (nemusí být celočíselné).

Poté přidáme k původní úloze (tzn. úloze bez $\mathbf{x}_i \leq \mathbf{p}$) podmínku ve tvaru $\mathbf{x}_i \geq \mathbf{q}$, tím vytvoříme **úlohu 2b**, a najdeme optimální řešení (nemusí být celočíselné).

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí IV

3) Z optimálních řešení úloh 2a a 2b vybereme tu nadějnější větev (s vyšší hodnotou účelové funkce). V případě, že optimální řešení nadějnější větve ještě není celočíselné, pokračujeme stejně jako v bodě 2.

Opakujeme body 2 a 3, dokud nedospějeme k *celočíselnému optimálnímu řešení*.

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí - příklad

Maximalizuj:

$$f(x) = 2x_1 + 3x_2$$

Za předpokladu:

$$4x_1 + 3x_2 \leq 13$$

$$x_1 + 2x_2 \leq 6$$

$$x_1, x_2 \geq 0$$

x_1, x_2 - celé

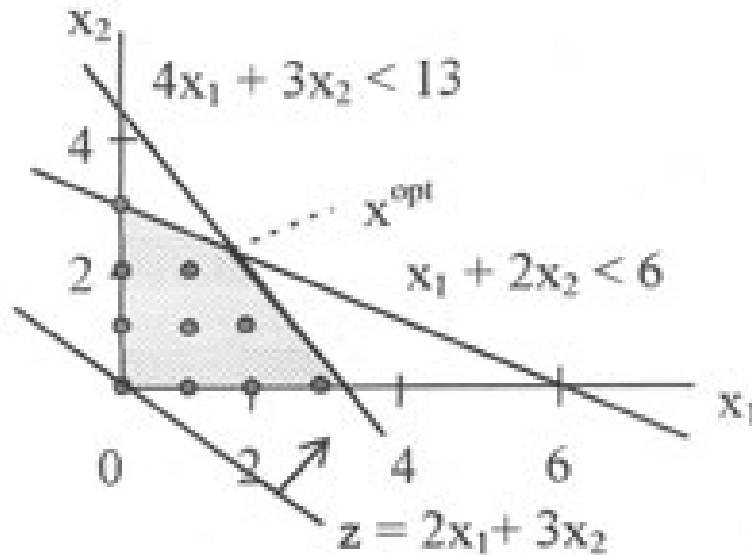
Celočíselné programování

- metoda větví a mezí – příklad II

1) Nalezení optimálního řešení (x) v R^2 .

Graficky, výsledek:

$$x = (8/5, 11/5), f(x) = 49/5$$

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí – příklad III

2) Vybereme x_1 a interval $\mathbf{p} \leq \mathbf{x}_1 \leq \mathbf{q}$,

tedy je: $\mathbf{1} \leq (\mathbf{x}_1 = \mathbf{8/5}) \leq \mathbf{2}$

Úloha 2a – 1. větev:

Přidáme k zadání podmínku: $\mathbf{2} \leq \mathbf{x}_1$

Řešení: $\mathbf{x}' = (\mathbf{2}, \mathbf{5/3}), \mathbf{f(x')} = \mathbf{9}$

Úloha 2b – 2. větev:

Přidáme k zadání podmínku: $\mathbf{x}_1 \leq \mathbf{1}$

Řešení: $\mathbf{x}' = (\mathbf{1}, \mathbf{5/2}), \mathbf{f(x')} = \mathbf{19/2}$

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí – příklad IV

3) Nadějnější větev je větev 2 $\Rightarrow \mathbf{x} = (1, 5/2)$

2) Vybereme x_2 a interval $\mathbf{p} \leq \mathbf{x}_2 \leq \mathbf{q}$,

tedy je: $2 \leq (\mathbf{x}_2 = 5/2) \leq 3$

Úloha 2a – 1. větev:

Přidáme k zadání podmínku: $\mathbf{x}_2 \leq 2$

Řešení: $\mathbf{x}' = (1, 2)$, $f(\mathbf{x}') = 8$ **STOP**

Úloha 2b – 2. větev:

Přidáme k zadání podmínku: $3 \leq \mathbf{x}_2$

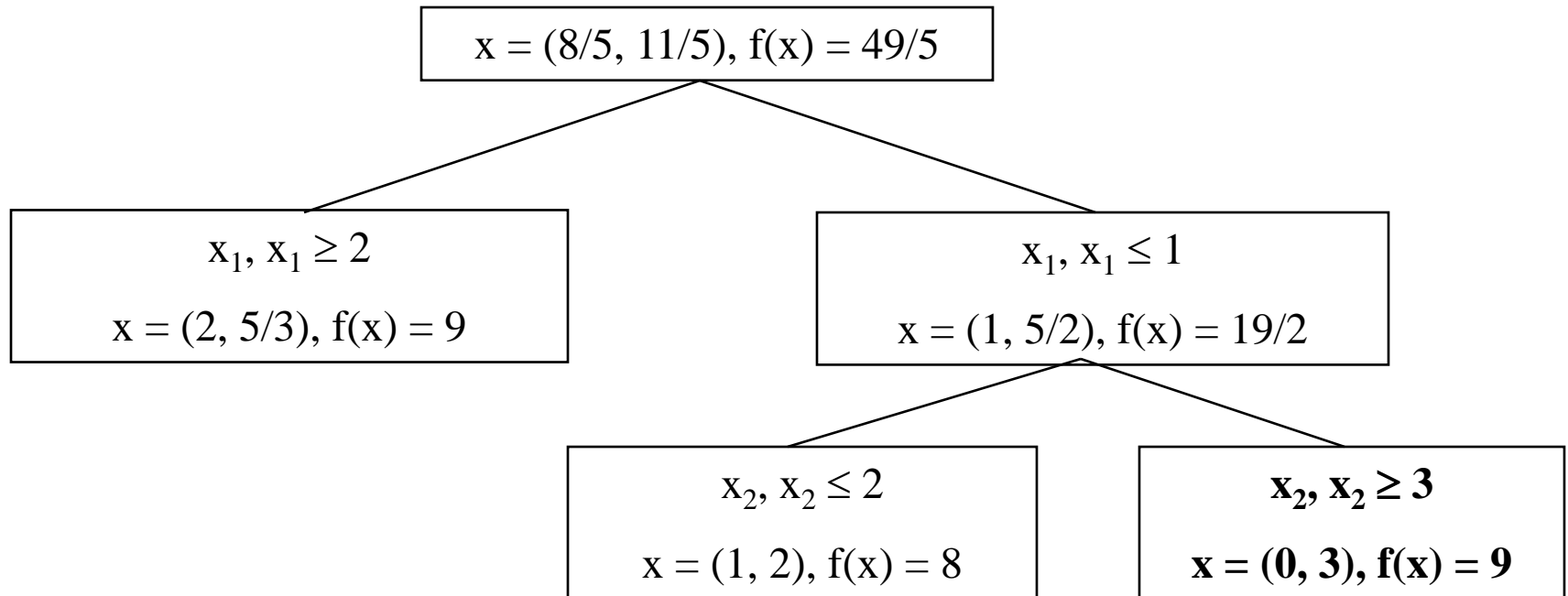
Řešení: $\mathbf{x}' = (0, 3)$, $f(\mathbf{x}') = 9$ **STOP**

\Rightarrow Celočíselným optimem je bod $\mathbf{x} = (0, 3)$

Celočíselné programování

- metoda větví a mezí – příklad V

Znázornění výpočtu pomocí stromu:

Cvičení

- metoda Lagrangeových činitelů

Příklad:

Minimalizuj $-x_1^2 - 4x_2^2$

Za předpokladu: $x_1 + 2x_2 = 6$

Sestavíme rovnice:

$$\begin{pmatrix} -2x_1 \\ 8x_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix} \lambda$$

$$x_1 + 2x_2 = 6$$

Odtud dostáváme:

$$\lambda^* = -6, x_1^* = 3 \text{ a } x_2^* = 3/2$$

Cvičení

- celočíselné programování

Maximalizuj:

$$f(x) = 2x_1 + x_2$$

Za předpokladu:

$$x_1 + x_2 \leq 5$$

$$-x_1 + 2x_2 \leq 0$$

$$6x_1 + 2x_2 \leq 21$$

$$x_1, x_2 \geq 0$$

x_1, x_2 - celé